Μ Ε Ν Ω Ν

ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΣΤΑΜΑΤΗ

Καθηγητοῦ - Φυσικῶν

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Σ. ΣΤΑΜΑΤΗΣ

Ἐγεννήθη κατὰ τὸ ἔτος 1898 ἐν Θήβαις. Τῷ 1917 ἐνεγράφη εἰς τὸ Φυσικὸν Τμῆμα τῆς Φυσικομαθηματικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ τὸ 1923 ἔλαβε τὸ πτυχίον τῆς Σχολῆς. Διορισθεὶς ἐν ἔτει 1924 ὡς καθηγητὴς τῶν Φυσικῶν εἰς τὴν Μέσην Ἐκπαίδευσιν μόλις πρό τινος ἀπεχώρησε μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ Λυκειάρχου. Κατὰ τὰ ἔτη 1921 - 22 μετέσχε τῆς μικρασιατικῆς ἐκστρατείας εἰς τὸ 18ον Σύνταγμα Πεζικοῦ. Κατὰ τὸ 1955 - 56 ἐδίδαξεν εἰς τὴν Σχολὴν Γενικῆς Μορφώσεως Ἀνωτέρων Ἀξιωματικῶν τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου Στρατοῦ ἱστορίαν τῶν ἑλληνικῶν, μαθηματικῶν καὶ νεωτέραν φυσικήν.

Ὁ Μένων ἦτο Θεσσαλὸς στρατηγὸς καὶ εἶχε χρηματίσει μαθητὴς τοῦ σοφιστοῦ Γοργίου. Καὶ ἀπὸ ἀπόψεως καταγωγῆς καὶ ἀπὸ ἀπόψεως μορφώσεως καὶ πλούτου, ὁ Μένων ἦτο ἐξέχουσα προσωπικότης τῆς Θεσσαλίας. Φαίνεται δὲ ὅτι ἦτο φιλόδοξος καὶ ριψοκίνδυνος. Τοῦτο συμπεραίνεται ἐκ τῆς συμμετοχῆς του εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῶν μυρίων ὑπὸ τὸν Κλέαρχον καὶ τὸν Κῦρον τὸν νεώτερον (401 π.Χ.) ἐναντίον τοῦ Μεγάλου βασιλέως, (Ἴδε Ξενοφῶντος Κύρου Ἀνάβασις). Εἰς τὴν ἐκστρατείαν αὐτὴν ὁ Μένων μετέσχεν ἡγούμενος ἐκστρατευτικοῦ σώματος μισθοφόρων ἐκ 1000 ὁπλιτῶν καὶ 500 πελταστῶν (πελτασταὶ=ἐλαφρῶς ὡπλισμένοι στρατιῶται, καλούμενοι καὶ ψιλοὶ ὁπλῖται). Πρὸ τῆς Καθόδου τῶν μυρίων ὁ Μένων διέτριψε ἀρκετὸν χρονικὸν διάστημα εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ παρευρίσκετο συχνὰ εἰς τὰς συγκεντρώσεις τοῦ Σωκράτους. Πρὸς τιμήν του ὁ Πλάτων ἀφιέρωσεν εἰς αὐτὸν ἕνα τῶν Διαλόγων του.

Ὁ Μένων εἰς τὸν ὁμώνυμον Διάλογον ἀνακινεῖ πάλιν τὸ πρόβλημα, τὸ ὁποῖον ἀπαντᾶται εἰς τὸν Πρωταγόραν, ἂν ἡ ἀρετὴ εἶναι διδακτὸν ἢ ὄχι. Κατὰ τὴν προχώρησιν τῆς ἐρεύνης τοῦ προβλήματος ὁ Σωκράτης λέγει ὅτι πᾶσα μάθησις εἶναι ἀνάμνησις (81e κ.ἑ.) Ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ μετέχουσα τοῦ θείου γνωρίζει τὰ πάντα. Ἐπειδὴ ὅμως εἶναι ἐγκεκλεισμένη ἐντὸς τοῦ σώματος (ὡς εἰς φυλακὴν) διὰ νὰ ἐνθυμηθῇ ἔχει ἀνάγκην κάποιας διεγέρσεως, ἔχει ἀνάγκην μιᾶς μεθοδικῆς καθοδηγήσεως. Πρὸς ἀπόδειξιν τούτου ὁ Σωκράτης ἐπικαλεῖται ἓν γεωμετρικὸν πρόβλημα. Καλεῖ ἐνώπιόν του τὸν νεαρὸν καὶ τελείως ἀγράμματον καὶ ἀδαῆ γεωμετρίας ὑπηρέτην τοῦ Μένωνος καὶ τοῦ ὑποβάλλει τὸ ἐρώτημα: Ἐὰν ἔχω ἓν τετράγωνον τοῦ ὁποίου ἡ πλευρὰ εἶναι δύο πόδες, πόση θὰ εἶναι ἡ πλευρὰ τοῦ διπλασίου κατὰ τὸ ἐμβαδὸν τετραγώνου; Ὁ ὑπηρέτης μετὰ μικρὰν σκέψιν ἀπαντᾷ: Θὰ εἶναι ἡ πλευρὰ 4 πόδες. Βλέπεις Μένων, λέγει ὁ Σωκράτης, ὁ ὑπηρέτης σου δὲν ἔχει ἰδέαν γεωμετρίας καὶ ἐν τούτοις θὰ ἴδῃς ὅτι διὰ καταλλήλων ἐρωτήσεων θὰ ἀνεύρῃ τὴν ὀρθὴν ἀπάντησιν, ὡς ἐὰν εἶχε διδαχθῆ γεωμετρίαν. Καὶ πράγματι, πρὸς θαυμασμὸν τοῦ Μένωνος, ὁ Σωκράτης κατορθώνει διὰ καταλλήλων σχημάτων καὶ ἐρωτήσεων νὰ ἀποσπάσῃ τὴν ἀπάντησιν τοῦ ὑπηρέτου, ὅτι ἡ πλευρὰ τοῦ διπλασίου κατὰ τὸ ἐμβαδὸν τετραγώνου θὰ εἶναι ἡ διαγώνιος τοῦ δοθέντος τετραγώνου καὶ οὕτω πως νὰ δείξῃ διὰ τῆς γεωμετρίας ὅτι πᾶσα μάθησις εἶναι ἀνάμνησις.

Μετὰ τὴν παρεμβολὴν τῆς διὰ τοῦ ὑπηρέτου τοῦ Μένωνος γεωμετρικῆς ἀποδείξεως, ὅτι πᾶσα μάθησις εἶναι ἀνάμνησις, ἐπαναλαμβάνεται ἡ συζήτησις ἂν ἡ ἀρετὴ εἶναι διδακτὸν ἢ ὄχι. (86 d κ.ἑ.).

«— ἔοικεν οὖν σκεπτέον εἶναι ποῖόν τί ἐστιν ὃ μήπω ἴσμεν ὅ,τι ἐστίν. εἰ μή τι οὖν ἀλλὰ σμικρόν γέ μοι τῆς ἀρχῆς χάλασον, καὶ συγχώρησον ἐξ ὑποθέσεως αὐτὸ σκοπεῖσθαι, εἴτε διδακτόν ἐστι εἴτε ὁπωσοῦν. λέγω δὲ τὸ ἐξ ὑποθέσεως ὧδε, ὥσπερ οἱ γεωμέτραι πολλάκις σκοποῦνται, ἐπειδάν τις ἔρηται αὐτούς, οἷον περὶ χωρίου, εἰ οἷόν τε εἰς τόνδε τὸν κύκλον τόδε τὸ χωρίον τρίγωνον ἐνταθῆναι, εἴποι ἄν τις ὅτι «Οὔπω οἶδα εἰ ἔστιν τοῦτο τοιοῦτον, ἀλλ᾽ ὥσπερ μέν τινα ὑπόθεσιν προὔργου οἶμαι ἔχειν πρὸς τὸ πρᾶγμα τοιάνδε· εἰ μέν ἐστιν τοῦτο τὸ χωρίον τοιοῦτον οἷον παρὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτοῦ γραμμὴν παρατείναντα ἐλλείπειν τοιούτῳ χωρίῳ οἷον ἂν αὐτὸ τὸ παρατεταμένον ᾖ, ἄλλο τι συμβαίνειν μοι δοκεῖ, καὶ ἄλλο αὖ, εἰ δυνατόν ἐστιν ταῦτα παθεῖν. ὑποθέμενος οὖν ἐθέλω εἰπεῖν σοι τὸ συμβαῖνον περὶ τῆς ἐντάσεως αὐτοῦ εἰς τὸν κύκλον, εἴτε ἀδύνατον εἴτε μή.»

[Ἑρμηνεία: Τώρα λοιπὸν πρέπει νὰ σκεφθῶμεν τί εἴδους εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν γνωρίζομεν τί εἶναι. Ἐὰν δὲν εἶχες ἀντίρρησιν κάνε μου δι᾽ ὀλίγον τὴν χάριν καὶ συγχώρησε νὰ ἐξετάσωμεν αὐτὸ δι᾽ ὑποθέσεων, εἴτε εἶναι διδακτὸν εἴτε ὅ,τιδήποτε ἄλλο εἶναι. Λέγω δὲ δι᾽ ὑποθέσεων ὑπὸ τὴν ἑξῆς ἔννοιαν, ὅπως δηλ. οἱ γεωμέτραι ἐρευνοῦν πολλάκις, ὅταν ἐρωτήσῃ κανεὶς αὐτούς, παραδείγματος χάριν περὶ εὐθυγράμμου τινος ἐπιφανείας, ἐὰν εἶναι δυνατὸν εἰς αὐτὸν ἐδῶ τὸν κύκλον (φαίνεται ὅτι σχεδιάζει εἰς τὴν ἀμμουδιὰν διὰ τῆς ράβδου του εὐθύγραμμον καὶ κύκλον, ὁ Σωκράτης, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἰλισσοῦ, ὅπου ὑποτίθεται ὅτι γίνεται ἡ συζήτησις) νὰ ἐγγραφῇ ὡς τρίγωνον, θὰ ἀπεκρίνετο εἷς γεωμέτρης ὅτι, δὲν γνωρίζω νὰ ἀπαντήσω ἐκ τῶν προτέρων, ἐὰν ἡ δοθεῖσα εὐθύγραμμος ἐπιφάνεια εἶναι ἐπιδεκτικὴ τοιαύτης ἐγγραφῆς, ἀλλὰ νομίζω ὅτι ἔχω μίαν ἀποτελεσματικὴν ὑπόθεσιν πρὸ τοῦ ἀσχοληθῶ μὲ τὸ ἔργον, τὴν ἑξῆς· ἐὰν μὲν ἡ δοθεῖσα εὐθύγραμμος ἐπιφάνεια εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ παραταθῇ ἐπὶ τῆς δοθείσης γραμμῆς αὐτῆς ἐπιφάνεια (εὐθύγραμμος) κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ ἐλλείπῃ ἐπιφάνεια ἴση πρὸς τὴν παραταθεῖσαν, θὰ προκύψῃ ἓν ἄλλο ἀποτέλεσμα, καὶ πάλιν ἄλλο ἀποτέλεσμα, ἐὰν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ αὕτη ἡ κατασκευή. Ἀναχωρῶν λοιπὸν ἀπὸ ὑποθέσεις, θὰ εἶμαι εἰς θέσιν νὰ σοῦ εἴπω τί συμβαίνει σχετικῶς μὲ τὴν ἐγγραφὴν τῆς δοθείσης ἐπιφανείας εἰς τὸν κύκλον, εἴτε αὕτη εἶναι ἀδύνατος εἴτε μή.]

Εἰς τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Διαλόγου, ὁ Πλάτων ὑπαινίσσεται τὰς δυσκολίας, τάς ὁποίας συναντᾷ ἡ φιλοσοφικὴ ἔρευνα. Ὅπως τὰ μαθηματικὰ διὰ νὰ λύσουν πολλὰ προβλήματα ἔχουν ἀνάγκην νὰ καταφύγουν εἰς ὑποθέσεις ρευνητικὰς τῆς δυνατότητος τῆς λύσεως, οὕτω πως καὶ ἡ φιλοσοφία κάμνει ὑποθέσεις διαφόρους διὰ νὰ σχηματίσῃ γνώμην περὶ ἠθικῶν ἀξιῶν, ὅπως εἶναι τὸ δίκαιον, τὸ ἀγαθόν, τὸ καλόν, ἡ σωφροσύνη κλπ. Καὶ ἐδῶ βλέπει κανεὶς πόσον ἀριστοτεχνικὰ συνδέει ὁ Πλάτων τὴν μαθηματικὴν πρὸς τὴν φιλοσοφικὴν ἔρευναν. Εἰς τοὺς ἑπομένους Διαλόγους θὰ γίνῃ μεγαλυτέρα ἀκόμη χρησιμοποίησις τῶν μαθηματικῶν εἰς τὴν φιλοσοφικὴν ἔρευναν, θὰ γίνῃ ὅμως τελικῶς καὶ ὁ διαχωρισμὸς τῶν μαθηματικῶν ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας. Τὰ μαθηματικὰ ἀποδεικνύονται ὡς ἐπιστήμη σχετική, ὑποθετική, ἐν ᾧ ἡ φιλοσοφία τονίζεται ὅτι ἐρευνᾷ τὸ ἀνυπόθετον.